

Psikoseksüel Gelişim Kuramının Kadın Hastalıkları ve Doğum Hemşireliği Alanına Yansımaları

Tuğba YILMAZ ESENCAN*, Gülay RATHFISCH**

ÖZET

Hemşirelik kuramları, hemşireliğin temel kavramlarına ve aralarındaki ilişkiyi tanımlama, açıklama ve öngöründe bulunma yoluyla sistematik bir görüş kazandıran, uygulamaları destekleyen, kolaylaştıran ve rehberlik eden hemşirelik bilimsel bilgisinin zihinsel formlarıdır. Hemşirelik uygulamalı bir disiplin ve uygulamalı bir bilim olarak kabul edilir ve temelinde birçok farklı disiplinlerin etkisi bulunmaktadır. 1800'lerde ilk olarak ortaya çıkan Psikolojik bilim ya da davranış bilimlerinin, hemşirelik uygulamasında önemli etkileri vardır. Bunların başında ise doğum ve kadın hastalıkları alanında Freud'un kuramları ve kişilik gelişimi evrelerinin hemşirelik girişimlerine ve bakım sürecine yansımaları gelmektedir.

Freud'un kuramları, fikir ve kavramları hastalıklarla ilgili birçok süreci anlamakta büyük etkiye sahiptir. Bireyin kişisel gelişimin karmaşık doğasını, gebelik sürecini, postpartum dönemi, emzirme sürecini, hormonların psikolojik etkilerini, kadının yaşam dönemlerini ve kadın hastalıkların nedenlerini ve tedavilerini anlayabilmek amacıyla kadın sağlığı hemşiresi bu teorilerle ilgilidir. Hemşire ve ebe gebesinin ihtiyaçlarını belirleyebilir ve davranışlarına daha uygun tepki verebilir. Özellikle psikolojik açıdan algısında farkındalık oluşturarak empatik yaklaşma yeteneğini kullanabilir. Gebelik, doğum ve doğum sonrası sürecin etkilerini, ihtiyaçlarını belirleyerek gebenin bakımını bu doğrultuda planlayabilir. Gebelik ve doğum sürecinde korkularıyla baş etme yöntemleri geliştirme ve yüzleşmesi için bilinçaltı davranışlarının kontrol edilmesi de oldukça yararlı olur. Her gebeliğe özel bireysel hemşirelik ve ebelik bakım planı geliştirilmesini sağlar. Hemşire bu teorileri kullanarak hastalığını kabullenmeyen jinekolojik onkoloji hastalarının tedaviye uyum sağlamasına, obstetride gebelik sürecini ve doğum sürecini desteklemekte, emzirme döneminde, postpartum dönemde, kadının tüm yaşam dönemlerinde, diyetinin düzenlenmesinden sağlıklı yaşam kalitesi davranışları oluşturmak ve diğer ilgili konuların önemini anlamaları konusunda da yardımcı olur.

Anahtar Kelimeler: *Kadın Hastalıkları ve Doğum Hemşireliği, Ebe, Psikoseksüel Gelişim Kuramı, Freud*

---

* Zeynep Kamil Kadın ve Çocuk Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Eğitim Hemşiresi, Msc.

**İ.Ü. Florence Nightingale Hemşirelik Fakültesi, Kadın Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, Doç.Dr.

(Gebelik Doğum Ve Lohusalık Kongresinde Poster Bildiri olarak sunulmuştur/02-04.12.2016)

The Reflection Of The Psychosexual Development Theory To The Field Of Gynecology And Obstetrics Nursing

Nursing theories are the mental forms of scientific nursing information, which give the basic concepts of nursing and the relationships between those a systematical viewpoint through explanation and prediction, as well as supporting, easing, and guiding applications.

Nursing is accepted as an applied science and a practical discipline, and has the effects of many different disciplines in its basis. Psychological sciences or behavioral sciences, which have emerged in the 1800's, have important effects in nursing applications. Forefront among these come the theories of Freud in the field of obstetrics and the reflections of personal development stages on nursing interventions and the care process.

The theories, ideas and concepts laid out by Freud have great effect in describing many processes related to illness. In order to understand the complicated nature of personal development, the process of pregnancy, the postpartum period, the breastfeeding process, the psychological effects of hormones, the life stages of women, and the reasons behind obstetric diseases as well as their treatments, an obstetric nurse builds a relation to those theories. Nurses or midwives can determine the needs of pregnant women they care for, and may more appropriately react to their behavior. By creating awareness in their own perception, they can use their ability to make an empathic approach, especially psychologically. They can determine the effects and requirements of pregnancy, birth, and the postpartum period and plan the care of the pregnant woman within this context. For pregnant women to develop coping methods for their fears and face those, the control of subconscious behavior would also be very helpful. This would allow nursing and midwifery care plans to be developed for each pregnancy specifically. By using these theories, the nurse can help gynecologic oncology patients who can't accept their condition to adapt to the treatment, can support the processes of pregnancy and birth in obstetrics, and can help women in the breastfeeding, postpartum, and every other life stage in subjects ranging from regulating their diet and forming healthy life quality behavior to understanding the importance of other relevant subjects.

Key words: *Gynecology and obstetrics nursing, Midwife, The theory of psychosexual development, Freud*

GİRİŞ

Profesyonel bir disiplinin temel amacı, mesleğin uygulamalarında kullanılacak bilimsel bilgi içeriğini ortaya koymaktır. Bu bilgi özellikle davranış ve sosyal bilimler alanında sıklıkla kavram ve kuram terimleri ile açıklanır. Uygulamaya aktarılabilen bilgi temelinin oluşturulması her profesyonel disiplin için esas kuraldır. Bu temel bilgi de mesleğe özgü kavram ve kuramlarla ifade edilir. Eğer hemşireler kavram ve kuramları bilinçli olarak kullanırsa, sonuçları analiz etme olanağı doğar ve hemşirelik için veri tabanının oluşmasına yardımcı olmuş olur (Lindberg, Hunter, Kruszewski 1990; Velioğlu 1999; Karagözoğlu 2005).

Hemşirelik kuramları, hemşireliğin temel kavramlarına ve aralarındaki ilişkiye tanımlama, açıklama ve öngöründe bulunma yoluyla sistematik bir görüş kazandıran, uygulamaları destekleyen, kolaylaştıran ve rehberlik eden hemşirelik bilimsel bilgisinin zihinsel formlarıdır. Hemşirelikte en önemli adımlardan biri 1955-1960 yılları arasında ivme kazanan bilimselleşme çabalarıdır ve bu çabaların bir ürünü olarak hemşirelik model ve kuramları geliştirilmeye başlanmıştır. 1990'lı yıllara gelindiğinde ise orta düzeydeki birçok hemşirelik kuramının uygulamaya geçirildiği görülmektedir(Karabacak ve Acaroğlu 2011). Hemşire kuramcılar insan, sağlık, çevre ve hemşirelik arasında ki ilişkiyi açıklar.

Hemşirelikte kuramların yararları(Velioğlu 1999);

1. Bakımda istenilen sonuca ulaşmak için kontrol, tahmin ve açıklama yapmayı kolaylaştırır.
2. Organize, etkili, daha kısa sürede, daha kalıcı öğrenme ve uygulama sağlar.
3. Olayların tanımlanmasına ve açıklanmasına sistematik yaklaşım sunar.
4. Birbiri ile ilişkili, anlaşılabilir bir dizi kavram yoluyla iletişimi kolaylaştırır.
5. Hemşirelik uygulamalarına rehberlik eder.
6. Uygulamalarda neden-sonuç ilişkisini açıklar.
7. Uygulamaların etkinliğini artırır ve geliştirir.
8. Eğitimde bilgiyi organize eder.
9. Ne yapılacağı ve neden yapılacağı konusunda rehberlik eder.
10. Kuramlar, mesleki bilgiyi kavramsal bir çerçevede örgütler. Böylece hizmetin sunumunda ekonomi sağlar, hizmetin etkinliğini artırır.

Kuramların etkisi hemşirelik biliminin her alanında görülmekte olup bu yazıda psikoseksüel gelişim kuramının doğum ve kadın hastalıkları hemşireliği alanına yansımaları ele alınmıştır.

FREUD'UN PSİKANALİZ KURAMI

Freud, psikanaliz kuramını oluştururken fizik biliminden yararlanmışır. Fizik bilgini Helmholtz'un fizik enerji aktarılabilir, şekil değiştirebilir; ancak hiçbir zaman yok edilemez görüşü, psikanalitik kuramın temel görüşlerinden birine, yani insanın dinamik bir enerji sistemi olduğu görüşüne temel oluşturmuştur (Freud S. 1969).

Başlıca dürtüler cinsellik ve saldırganlık dürtüleridir. Bir enerji sistemi olan insan cinsellik ve saldırganlık güduları tarafından güdülenir ve hazzın sağlanması için davranır, gerginliğini azaltmak için çabalar. İnsan görünürde toplumun beklentileri doğrultusunda davranır; ancak, davranışlarının nedenlerinin çoğunlukla farkında değildir. İçgüdülerine sürekli gem vuran toplumun kısıtlamalarıyla sürekli çatışma halindedir. Cinselliğe psikolojik açıdan yaklaşan Freud kuramında insanın çeşitli gelişim dönemlerinden bahsetmiş, 3-5 yaş arasındaki dönemin cinsel kimlik gelişimi açısından önemli olduğunu vurgulamıştır (Freud S.1969; Teber 2003; Doksa. Önen 2004; Beji, Aşçı 2011).

Psikanalitik kuramın temelini oluşturan ilkeler:

İki temel ilke vardır. Bunlar (Brenner 1998; Öztürk 1998; Sperry ve ark.2002,);

1-Nedensellik-Psişik Determinizm

2-Bilinçdışının insanın ruhsal hayatında çok daha dominant bir rol oynadığıdır.

Nedensellik-Psişik Determinizm: Hiçbir şeyin ya da olayın şansa bağlı ya da rast gele olmadığıdır. Her ruhsal olay ondan öncekiler tarafından belirlenmiştir. Zihinsel yaşamımızdaki olayların öncekilerle ilintisiz ve rast geleymiş gibi olmaları sadece görünüştedir. Her unutmaya ya da yitirmeye, olayla ilgili kişinin bir niyet veya isteğinin neden olduğu gösterilebilir. İster normal ister patolojik olsun, günlük hayatımızda her yaptığımız işin ve söylediğimiz sözcüğün bir anlamı, bir geçmişi ve bir de geleceği vardır.

Bilinçdışının (Unconscious) Varlığı: Psikanaliz, zihnimizden geçen süreçlerin çoğunun bilinçdışı olduğunu ilk kez iddia eden disiplin olmuştur. Bir düşünce, bir his, bir rüya, hatırlanan veya hatırlanmayan bir anı, o anlarda artık bilincimizde olmayan bir takım süreçlerle kendilerinden evvel gelen düşünce ve hislerden devamlılıklarını koparmışlardır. Yıllar boyu sorulmuş olan klasik soru şudur; bilinçdışının varlığını nasıl kanıtlarız? Cevap: rüyalar, hipnoz, hipnoz sonrası telkin, günlük hayatımızın dil sürçmeleri, unutkanlıklar, otomatik yazma. Tüm bunlarda bilinçsel kontrol ortadan kalkmıştır (Freud 1994; Ersevim 1997; Brenner 1998; Öztürk 1998; Sperry ve ark.2002; Doksa. Önen 2004; Morgan 2004).

Mental Enerji: Doğada tek bir enerji vardır ve değişik görünüm almalarından ibarettir. Enerji ortadan kaybolmaz, fakat birikebilir, saklanabilir, kanalize edilebilir, bloke edilebilir veya kullanılabilir. Bir alandan başka bir alana kaydırılabilir.

Devamlılık Prensipleri ve Tekrar Dürtüsü: (Konstantlık) Enerji dağılımı Freud'un kuramında en başta gelen prensiplerden biridir. Organizma bir uyarana karşısında kalınca bir gerilim ve denge bozukluğu ortaya çıkar. İşte organizma bu denge bozukluğunu düzeltmek ve gerilimi ortadan kaldırmak için tepkilerde bulunur ve tekrar dengesini elde etmeye çalışır.

Ekonomi Prensipleri: Enerji yok olmaz. Bir şeye, olaya enerji yüklendiğinde o şey mental enerji ile dolar. Buna katheksis denir. Enerji yüklenen nesnelere, olaylar veya organizmanın kendisi katheksis olur. Bu enerji yok olmayacağına göre şekil değiştirebilir veya başka alana kaydırılır (Freud 1994; Ersevim 1997; Brenner 1998; Öztürk 1998; Sperry ve ark. 2002; Morgan 2004).

Zevk ve Haz Prensipleri: Organizma dengede olduğu zaman mutludur. Doyma bulduğu zaman haz duyar ve bunu yaşam boyunca hep arar. Gerilim doyumsuzluğun ve bazı şeylerin eksik olduğunun işaretidir. İşte organizma bunu kapatmaya çalışır. Gerilim sonucu biriken enerjiyi boşaltma ve huzura kavuşma savaşındadır. İnsan davranışlarında görülen bozukluklar mental enerjinin yeterince kullanılmaması, bloke olması, saplanması, dolayısıyla kişinin gerginliğinin huzursuzluğunun sonucudur (Freud, S. 1971; Çev., Budak 1994; Teber 2003; Doksa. Önen 2004; Morgan 2004).

Freud'un Temel Kuramları

- 1-Topografik Kuram
- 2-Yapısal Kuram
- 3-Libido Kuramı
- 4-Ruhsal-Cinsel (psikoseksüel) Gelişim Kuramı
- 5-Ruhsal Çatışma, Savunmalar ve Belirti Oluşumu Kuramı
- 6-Sağaltım ve Araştırma Yöntemi Olarak Psikanaliz (Freedman, Sears ve Calsmith, 1993; Freud 1994; Brenner 1998)

Topografik Kuram:

Freud'un bölmesel varsayımında zihinsel işlemlerin bu üç bölgesi, hiçbir zaman beyinde anatomik bir yapıya ve bölgelere karşılık olarak düşünülmemiştir. **Topografik görüş**, kişilik sisteminin veya zihinsel yaşamın yüzeysel yapısını oluşturan betimleyici özellikleri; bilinç, bilinçöncesi ve bilinçdışı olarak tanımlar (Yanbastı 1996)

Bilinç: Gerçekle uyumu önde tutan, mantıksal düşüncenin egemen olduğu bölmedir. Bilinç, kişilik sisteminde yapısal öğelerden egoya karşılık gelen kısmıdır. Yani gerçeklikle açıklanan ve farkında olunan zihinsel öğedir. Bilinçlilikte düşünce, duygu ve anılardaki neden-sonuç, zaman, yer bağlantıları gerçeğe uygun olarak kurulur ve bunlara dayanan eylem uyumludur. Gerçeği değerlendirme yetisi ile dış gerçekte olanla zihinde olan birbirinden ayırt edilir. Çocukluğun ilk yıllarında düşünce biçimi böyle mantıksal ve dış gerçeğe uyumsal nitelikte değildir. Çocukluğun ilk dönemlerindeki ilkel ve gerçeği tanımayan düşünce biçiminden, zamanla olgunlaşma ve öğrenme ile ayrışarak gelişen bilinçli mantıksal düşünceye ikincil süreç (secondary

process) adı verilir. İşte bilinçte egemen olan düşünce biçimi ikincil süreç niteliğini taşır(Sigmund Freud, çev.: Babaoğlu 2014)

Bilinç öncesi: Bilinç öncesi bilince en yakın kısımdır ve bilinçaltının kolaylıkla bilince gelebilecek hatırlanabilir kısmıdır Kişinin belirli bir anda bilincinde ayırt edemediği birçok düşünceleri ve anıları vardır. Bazıları bilinçli bir çaba ile çağrılabilir. İşte bu çeşit düşüncelere bilinçöncesi düşünceler adı verilir. Bunlar bilincimizde o an bulunmadığı halde özel bir çaba ile bilince çağrılabilir. Örneğin; bir süre önce karşılaştığımız bir olayı artık bilincimizden tümüyle silmiş olabiliriz. Bu olay ile ilgili bir çağrışım, bir uyarı tüm olayın yeniden bilince dönmesini sağlayabilir.

Bilinçaltı: Kişinin özel bir çabası ile bilince çağrılmayan, farkına varılmayan saklı olduğu ruhsal bölmedir. Bu yaşantılar ancak özel yöntemlerle; hipnoz, serbest çağrışım, düşlerin, anormal ruhsal belirtilerin incelenmesi ile açığa çıkarılabilir. Bilinçdışı, Freud'un en çok üzerinde durduğu olgudur. Davranışların nedenlerinin geçmiş yaşantılara ilişkin duygu ve düşüncelerin izlerinin bilinçdışını oluşturduğu varsayılır. Bilinçdışını çözümlenmek için kullanılan düş analizi ve serbest çağrışım gibi tekniklerin bireyin anlaşılması ve psikolojik tedavisinde kullanılmasına psikoanaliz adı verilir(Yanbastı 1996; Freud S. 1971; Çev., Budak1994; Sigmund Freud, çev.: Babaoğlu 2014)..

Yapısal Kuram:

Freud'un düşüncelerindeki sürekli değişme ve gelişmeler giderek topografik kuramı terk etmesine ve yapısal bir kişilik modeli geliştirmesine yol açmıştır. Kişilik üç ana sistemden oluşmaktadır. Bunlar; id, ego, süpereo'dur. Davranışlar bu üç sistemin etkileşiminin bir ürünüdür ve bu sistemlerden biri diğerinden bağımsız olarak çalışmamaktadır.

Psikanalitik Dürtü Kuramı (Libido Kuramı):

Canlı organizmalardaki yapım ve yıkım süreçlerini başlatan iki temel dürtü, ölüm dürtüsü ve libidodur. Ölüm dürtüsü yıkıcı davranışları başlatan güçtür. Böyle bir dürtünün doğal varlığı tartışma konusudur. Saldırgan yıkıcı dürtülerin doğuştan var olan bir temel dürtü olmadığını, engellenme ve çatışmalarla ortaya çıkan, gelişen bir güdü olduğu görüşü benimsenmiştir. Libido kuramı çok eleştirilmiş olmakla birlikte genellikle daha çok kabul görmüştür.

Freud'a göre libido cinsel haz veren herhangi bir nesne ya da uyarana yönelme anlamında kullanılmaktadır. Bu anlamda, sevilen, hoşlanılan her nesnenin cinsel niteliği vardır. Libido aslında cinsel dürtünün dinamik belirtisidir. Genellikle libido ile cinsel dürtü eş anlamda kullanılmaktadır. Libidonun temel özellikleri;

*Libido karmaşık başka öge, dürtülerden oluşur ve bunlar parçalanabilir (oral, anal, genital dürtüler)

*Her öge dürtü kendi kaynağının özelliğini taşır ve kaynaklar libidinal bölgeler olarak bilinir (oral, anal bölgeler)

*Her dürtünün bir amacı ve nesnesi vardır. Amacı boşalma ve doyumdur.

*Bir öge dürtü öbüründen bağımsız ya da birlikte bulunabilir. Örneğin; cinsel doyum için ağız ve eşeyssel organ hem birlikte, hem de ayrı kullanılabilir.

*Dürtüler birbirleriyle yer değiştirebilirler. Birine bağlı enerji yüklemi öbürüne aktarılabilir. Örneğin; yüceleştirme ile cinsel dürtü amaç ve nesnesini tümünden değiştirerek cinsellikten sıyrılmış bir güdü durumuna gelebilir(Freud S. 1971; Çev., Budak1994; Ersevimi 1997; Brenner 1998; Sigmund Freud, çev.: Babaoğlu 2014).

Psikanalitik Kuramının Bölümleri: Kuram üç bölümde ele alınabilir(Yanbastı 1996):

1.Bilinç Sınıflaması: Freud'a göre insanın bilinçlilik durumu iki bölümden oluşur. Bunlar bilinç ve bilinçaltıdır. Bilinç, farkında olduğumuz yaşantılar alanıdır. Bilinçaltı ise, bilincinde olmadığımız yaşantılar alanıdır; burada bilinç dışında olan ve özel bir takım tekniklerle bilince çıkarılabilen yaşantılar yer alır.

2.Kişilik yapısı: Kişiliği tanımlarken iki zihinsel yaklaşım bütünlük içinde ele alınır. Bunlar Yapısal ve Topografik görüşlerdir.

Yapısal görüş'e göre, zihinsel yaşamın birbirleriyle çatışma halinde olan ancak birbirini tamamlayan öğeleri **id**, **ego** ve **süperego**'dur.

"İd", insanın doğuştan beri sahip olduğu tüm güdülerinin toplamıdır. İd, insan zihninin biyolojik yapısı olup, daha sonra ego ve süperegonun üzerine geliştiği kişilik sisteminin en ilkel yapısıdır. İd, yaşam, ölüm, cinsellik ve saldırganlık gibi dürtülerden oluşur ve haz ilkesine göre çalışır. Mantıksız, bencil ve bireyseldir. İd, sürekli olarak isteklerine doyum arar. İd kişinin temel taşıdır. Doğuştan getirilir ve ruhsal enerjinin kaynağıdır. Aynı zamanda içgüdülerin de kaynağıdır. Yani insanlarda bulunan iki iç güdü (libido ve saldırganlık) id'den kaynaklanır(Freud S. 1971; Çev., Budak1994; Sigmund Freud, çev.: Babaoğlu 2014).

Ruhsal enerji doyurulma istemiyle içgüdü şeklinde ortaya çıkınca, "ego" devreye girer. Ego, kişiliğin yürütme organıdır. Egonun başlıca amacı ve işlevi, idin aşırı isteklerine karşı onları gerçeklere uygun bir biçimde doyuma ulaştırmaktır. İkincil süreç denilen bu süreç gerçeklik ilkesine dayanır. Ego, mantıklı, gerçekçi ve hoşgörülüdür. İd'in istekleriyle dış dünyanın (yani süper-egonun) bağdaştırılmasına çalışır. Ego, akılcı mantıklı bir kişilik bölümüdür ve bir anlamda kişiliğin karar organıdır.

Kişiliğin en son gelişen üçüncü sistemi "süper-ego"dur. Süperego, geleneksel ve toplumsal değerlerin içsel temsilcisidir; kişiliğin ahlaki yönünü temsil etmektedir. Ulaşılmak istenen idealleri, mükemmelleri kapsar. Başlıca işlevi, davranışları toplumun beklenti ve kuralları doğrultusunda kontrol etmektir şeklinde tanımlar. Süperego, çevre tarafından onaylanmış ölçütlere göre davranmak ister ve toplumsal yasakları içerir.

Psikanalitik kuramda üstbenliğin gelişmesi genellikle oedipus karmaşasını çözmek için yapılan özdeşime bağlanmakla birlikte, çocuğun daha sonraki dönemlerinde de toplumsal ilişkilerle sağlanan özdeşimlerin de üstbenlik gelişiminde yer aldığını unutmamak gerekir. Yargılayıcı dizge adını da verebileceğimiz üstbenliğin insan yaşantısındaki belirtisi suçluluk duygusudur. Kimi bireylerde üstbenlik çok katı ve özür tanımaz, bağışlamaz bir güçte gelişmiş olabilir. Benlik katı bir üstbenliğin baskısı altında ezilebilir. Böyle ağır cezalandırıcı, suçlayıcı üstbenlik gelişimi birçok ruhsal bozukluğun doğuşuna neden olabileceği gibi, çok gevşek bir üst benlik gelişimi de

bireylerin toplum içinde önemli uyuşmazlıklarla karşılaşmasına yol açabilir(Sigmund Freud, çev.: Babaoğlu 2014; Esencan, Beji 2015).

Bu kişilik bölümleri baskın olduklarında, açıkça fark edilir hale gelirler. Her zaman “kafasına estiği” gibi davranan ve toplumsal kuralları hiçe sayan kişilerde id baskındır; sürekli olarak ahlak kurallarını ve başkalarının ne diyeceğini dikkate alan ve kurallara sıkı sıkıya bağlı kalan kişide süpereo baskındır; sürekli olarak akılcı davranmaya çalışan kişide ego baskındır.

3.Psikoseksüel gelişim dönemleri

Freud’da psikoseksüel gelişim: Freud’a göre yeni doğmuş bebekler farklı aşamalardan geçerek kişiliklerini geliştirirler. Freud bu aşamaları “psikoseksüel gelişim dönemleri” olarak adlandırır. Freud psikoseksüel gelişimi beş dönemde inceler. Bunlar; Oral, Anal, Fallik, Latent ve Genital dönem şeklinde sıralanır(Freud, S. 1971; Çev., Budak1994; Ersevım 1997; Brenner 1998; Sigmund Freud, çev.: Babaoğlu 2014; Esencan, Beji 2015).

RUHSAL-CİNSEL GELİŞME KURAMI (PSİKOSEKSÜEL KURAM):

Psikoseksüel Gelişim Kuramının İki Önemli Noktası (Deutsch M, Krauss R.M, 1972)

1. Bireyin gelişimi birbirini izleyen psikoseksüel gelişim aşamalarından oluşur. Her aşamadaki etkileşim ve yaşantılar, çocuğun yaşamını etkiler ve bu etkilerin toplamı bireyin kişilik özelliklerinin temelini oluşturur.
2. Yaşamın ilk yıllarında yapılandırılan özellikler son derece kuvvetli olup sonradan değişmeye direnç gösterirler.

İki Önemli İçgüdü:

1. Yaşama İç Güdüsü: Açlık, susuzluk, cinsellik vb.
- 2.Ölüm İç Güdüsü: İntihar, saldırganlık, nefret vb.

Çocukta psikolojik ve cinsel gelişim her biri bir önceki dönemin üzerine kurulan ve önceki dönemlerde kazanılan davranışları da özümleyen baş dönemde tamamlanır. Bir dönem yeterince doyurulmazsa diğer dönemlerde kişiyi etkilemektedir(Esencan, Beji 2015).

YAŞA GÖRE DÖNEMLERİN DOĞUM VE KADIN HASTALIKLARI HEMŞİRELİĞİNE ETKİLERİ:

Oral Dönem((0–1Yaş): Bu dönemde egemen olan haz ilkesidir; doğal dürtülerin hemen doyurulması, gerginliğin hemen giderilmesi çocuğun en başta gelen beklentisidir. Bu döneme oral dönem deyişinin nedeni; bu çağda ağız ve dudakların özel haz bölgesi olarak kullanılması ve tüm yaşamın bu bölge aracılığıyla sürdürülebilmesi gerçeğidir (Deutsch M, Krauss R.M, 1972 ; Cherry 2012; Sigmund Freud, çev.: Babaoğlu 2014)

Ağız ve dudaklar eşyaların tanınmasına yaramaktadır. Her eline geçen şeyi ağızına götürerek eşyayı, dünyayı tanıma yolunda gelişmeler sağlamaktadır. Tam bir narsizm içinde bulunan çocuk zihninde yavaş yavaş annenin ve başka haz veren nesnelerin imgeleri oluşur. Narsistik libido, giderek artan derecelerde, dışardaki doyum veren

nesnelerin zihnindeki imgelerine yatırılır (nesne libidosu). Böylelikle oto-erotizm yavaş yavaş azalır; doyum, nesne ilişkilerinden sağlanmaya başlanır.

Bu dönemde çocuk için haz ve doyum veren nesne iyi, bekleten gereksinimini hemen karşılamayan nesne kötüdür. Çocuk iyi nesnelere kendince iyi yanlarını kendi içine atar (introjection). Böylelikle iç alım ve içe atım düzenekleri daha sonraki yıllarda başvurulacak olan özdeşim düzeneğinin öncüleri olurlar.

Bu dönemin sorunları; ayrılma anksiyetesi, çocuğun aşırı doyurulması ya da doyurulmaması nedeniyle oral döneme saplanma ve bağımlı kişilik oluşur. Anne çok önemlidir. Freud'a göre anne ya da anne yerine geçen yetişkin kişi tarafından çocuğun memeden erken kesilmesi, ya da aksine çok uzun emzirmesi, onun bu döneme bağımlı olmasına neden olduğu ileri sürülmüştür. Emme gereksinimi daha sonraki yaşamında da sürmektedir. Çocuğun temel gereksinimlerinin karşılanması gerekir. Çocuğun gereksinimleri karşılanırsa temel güven oluşur. Yoksa güvensizlik başlar. **Örneğin**, yarık dudağa sahip bir bebek içgüdüsel ihtiyaçlarını karşılamak için emme girişimleri vardır. Fakat fiziksel görünümünden dolayı yeterli derecede emmesi ve beslenmesi mümkün olmadığı için onun oral haza ulaşmada yetersiz olduğu belirlenmiştir. Gelişmekte olan anne bebek arasındaki güçlü bağ çocuğun fiziksel görünümünden dolayı engellenebilir (Kozier, Erb, Bufalino,1989; Potter, Perry,1985; Neyzi , Ertuğrul 2002;Beji , Aşçı 2011; Cherry 2012; Conk,Yılmaz, Bolışık ve ark, 2013; Esencan, Beji 2015).

Anal Dönem (1-3 Yaş): Çocuğun yürümeye, konuşmaya, kendi benliğini çevresinden ayrı algılamaya başladığı; yavaş yavaş bağımsızca isteme ve davranma gibi ruhsal yetilerin yapı taşlarını geliştirdiği çağdır. Psikanalitik kurama göre anal, üretral bölgeler cinsel haz bölgeleri olmuştur.

Çocuğun dışkısını, idrarını tutabilmesi, annenin istediği zaman, istediği yerde yapması çevreden büyük ilgi görür. Böylelikle çocuk artık toplumun iyi-kötü, doğru-yanlış ve ayıp gibi yargıları ile karşılaşır. Bu dönemde çocuk ters, inatçı, dağınıktır. Dışkısını inatla tutabilir ya da olmadık yerde bırakabilir. Bu nedenle bu döneme anal sadistik dönem adı da verilir.

Bu dönemde çocukta ambivalans duygular yoğundur. Çocuk bu dönemde her eylemin olumlu, olumsuz yanı arasında bocalar. Çocuk anal-sadizm, kirlilik, ambivalans tutumlara karşı savunma düzenekleri oluşturur. Bunlar karşı tepki kurma, yalıtma ve yer değiştirmedir. Bu savunmaların yerleşmesi ile anal kişilik gelişir. Bu dönemde ise çocuk anüs ve çevresi ile doyum sağlamaktadır. Freud'a göre bu dönemde çocuk dışkı çıkarmaktan ve onu kontrol altına almaktan zevk duyar. Çocuk anal işlevlerle ilgili yetilerini çevreyle etkileşim ve iletişim aracı olarak kullanmaya başlar. Örneğin kızınca dışkısını olmadık yerde yapabilir.

Bu dönemde tuvalet eğitimi önem kazanır. Freud'a göre titiz bir tuvalet eğitimi cimri, inatçı davranışlara neden olurken, son derece gevşek olan tuvalet eğitimi aldırılmaz, vurdumduymaz, dağınık ve düzensizlik davranışlarına yol açabilir. Dönemin olumsuz geçirilmesi katı görüşlülük, aşırı düzenlilik, inatçılık vs. neden olurken, iyi geçirilmesi kararlılık, girişimcilik ve işbirliği ile sonuçlanır (Neyzi, Ertuğrul 2002;Taner, Arsev,2007; Beji, Aşçı 2011; Cherry 2012; Conk,Yılmaz, Bolışık ve ark, 2013; Esencan, Beji 2015).

Bu dönemin sorunları; ailenin yanlış yaklaşımlarından dolayı anal saplanma ve anal kişilik özellikleri oluşabilir. Anal kişilikte, aşırı titizlik, cimrilik, inatçılık, aşırı düzenlilik, kararsızlık gibi özellikler vardır. Tuvalet eğitimi kişilik gelişimi açısından son derece önemlidir. Tuvalet eğitiminde baskı ve cezalandırıcı bir yaklaşım Anal Kişilik özelliklerine neden olabilir.

- ✓ Doğal eğilimler: Saldırganlık, Kirletme ve bulaştırma
- ✓ Karşıt Tepkiler: Aşırı uysallık, inatçılık, Aşırı titizlik, düzenlilik, cimrilik, tutuculuk

Fallik Dönem (3-6 Yaş): 3 yaşından başlayarak artık eşeyssel organın kendisi cinsel haz bölgesi olmuştur. Bu dönemin en önemli iki sorunu; iğdişlik (kastrasyon) korkusu ve oedipus karmaşasıdır. Çevreden ve başka insanlardan ayrı bir kişi olduğunu bilen çocuk, artık nasıl bir kişi olacağını araştırmaktadır. Kendi bedenine, cinsel ayrılıklara, çevredeki her şeye karşı derin, bitmek bilmez sorma ve öğrenme eğilimi gösterir. Bu döneme bu nedenle bilme tutkusu dönemi de denir. Çocuk cinsel ayrımını yapar, cinsel yasakları ve değerleri hızla öğrenir.

*İğdişlik (kastrasyon) korkusu: Erkek çocuk bu dönemde penisin bütün insanlarda var olduğunu sanarken, kız cinsel organını görmesi ile düşüncesinde cinsel organların başına gelebilecekler bakımından korkular gelişir. Çocuk için penis üstünlüğünün kabul edildiği dönemde, penisi olamayan kişileri görmekle çocuk, penisinin yok edilebileceği, kesilebileceği korkusuna kapılır. Çocukta gelişen bu korkuya iğdişlik korkusu denir.

Bu dönemde çocuğun masturbasyon yapmasına, gece işemelerine karşı aileden ya da herhangi bir kimseden gelen ve penisinin kesilip koparılacağı biçimindeki korkutmalar iğdişlik korkusunu uyaran dış etkenlerdir.

Kızda, erkek çocukta olduğu gibi bir penis olmadığından, kız çocuğun cinsel yaşamdaki ilk duygusu penisi olmadığını keşfetmesi ile ilgilidir. Derin bir eksiklik duygusu altında kız çocukta penise imrenme, yani kendisinde de penis olma isteği belirir. Erkekteki iğdişlik korkusunun kızdaki karşılığı penise imrenme duygusudur (Esencan, Beji 2015).

Freud kuramını biyolojik ayrılıklara dayandırmıştır. Yunan mitolojisindeki babasını öldürdükten sonra annesiyle evlenen Teb Kralı'ndan esinlenerek oluşturulan bu kurama göre, çocuklar cinse bağlı kimliklerini, ebeveynleriyle ilişkilerindeki çatışmaları ve kıskançlık duygularını (Oedipus ve Elektra kompleksi) çözerek kazanmaktadır.

*Oedipus kompleksi: Freud bu dönemde erkek çocuğun annesine özel bir sevgi ile yönelerek babasıyla yarışmaya girmesi ve ondan nefret etmesi, kız çocuğunda babaya sevgi duyması ve annesinden nefret etmesidir. Kız çocuğundaki bu duruma elektra karmaşası denilmiş fakat tutulmamıştır. Cinsel gelişim yönünden bir çocuğun oedipal aşamasına gelip çatışmaya girmesi için, ilk kez, kendisinde cinsel kimlik yerleşmesi gerekir. 3-5 yaşlarındaki erkek çocuk annesine karşı duyduğu cinsel yatkınlık sonucu annesini babasından kıskanmakta (**Oedipus kompleksi**) daha sonraki yaşlarda bu çatışma ortadan kalkmakta ya da bastırılarak ileri ki yaşlara kişiliği etkileyen bir unsur olarak taşınmaktadır. (Freud,S. 1969; Sigmund Freud, çev.: Babaoğlu 2014 Esencan, Beji 2015)

Oedipus kompleksi ve özdeşim: Özdeşim bir başkasının özelliklerini, duygu, davranış, değer ve inançlarını benimseyerek kişinin kendi benliğine alması, kişiliğin bir parçası durumuna getirmesidir. Bu genellikle bilinçdışı bir süreçtir. Klasik psikanaliz kuramında erkek çocuk babası, kız çocuk annesi ile özdeşim yaparak içişlik korkusundan ve oedipus karmaşasının çelişkili duygularından kurtulur.

Bu durumun kız çocuklarındaki karşılığı ise Elektra kompleksi'dir ve her iki cinste de cinsel sorunlar bu tarz çatışmaların yetersiz çözümünden ya da bireyin psikoseksüel gelişim dönemlerindeki aksaklıklardan kaynaklanmaktadır. (Freud,S. 1969)

Freud'a göre dört ya da beş yaşındaki bir erkek çocuğu babasının kendisinden beklediği disiplin ve özerklik nedeniyle onun cinsel organına zarar vermek istediğini düşünerek babasından korkar. Çocuk kısmi bilinçli olarak babasını, annesine duyduğu bağlanmaya karşı rakip olarak görür. Annesine duyduğu erotik duyguları bastıran ve babasını üstün bir varlık olarak gören çocuk kendisini babasıyla özdeşleştirir. Ve erkek kimliğinin farkına varır (Freud,S. 1969;Esencan, Beji 2015).

Kız çocukların ise erkek çocukları cinsel organları nedeniyle kıskandıkları varsayılır. Bu nedenle de anne, kız çocuğunda önemli değildir. Çünkü oda erkeklerinki gibi ayırt edici cinsel organa sahip değildir. Kız kendisini annesiyle özdeşleştirdiğinde ikinci en iyinin fark edilmesi söz konusudur. Bu aşama bittiğinde çocuk erotik duyguları bastırmayı öğrenmiş olur. Beş yaşındaki bu dönem ile ergenlik arasında kalan döneme **örtüklük dönemi** denir (Freud,S. 1969; Esencan, Beji 2015).

Çocuk, kendi cinsinden ebeveyniyle özdeşim kurarak cinsiyetine ilişkin roller sergilemeye başlar. Annenin makyaj malzemelerini kullanma, giysilerini, ayakkabılarını giyme yada baba gibi giyinme cinsel kimliği gösteren davranışlardır. Fallik döneme takılan bireylerde saldırganlık, yıkıcılık, hoşnutsuzluk, mutsuzluk gibi

kişilik özellikleri gelişir (Kozier,Erb, Buffalino,1989; Taner, arsev,2007; Conk,Yılmaz, Bolışık ve ark, 2013; Esencan, Beji 2015).

Latent Dönem(6-12 Yaş): Bu dönemde çocukta daha önce geçirilmiş olan ruhsal-cinsel çalkantılar ve çatışmalar yatışma, uyuklama durumuna geçer. Yeni uğraşlara geçmiştir. Ana-baba özdeşimin yanı sıra başka kişilerle de özdeşimler önem kazanmıştır. Toplumsal kurallar ve kurumlarla yüz yüze geldikçe süperegosu daha da gelişir.

Cinsiyet rol davranışlarını öğrenir ve ebeveyn etkileşimlerini, medyayı ve aynı cins çocukların arkadaş ilişkilerini gözleyerek kimlik kazanır. Ebeveynlerinin davranış ve duygularını model alarak aynı cins ebeveyni ile özdeşim kurar. Anne ve babası dışında öğretmenleri ve diğer yetişkinlerle de özdeşim kurar. İlgisi sosyal ve entelektüel beceriler edinmeye kayar. Bu dönemi başarı ile geçiren çocuklar özerklik duygusu geliştirir. Başarısız geçirilirse kimlik karmaşası ve aşağılık duygusu yaşanır (Jerrold ve ark. 2011;Örüner, Büyükgönenç,2012; Conk,Yılmaz, Bolışık ve ark, 2013).

Aslında bu dönemde bütün cinsel dürtülerin ve ilgilerin uykuya yattığı söylenemez. Bu yaştaki çocuklarda da cinsel meraklar, cinsel oyunlar görülür.

Genital Dönem(12-18 Yaş): 11-13 Yaşlarından genç yetişkinliğe kadar olan dönemi içerir. Uyarılmanın odak noktası yine cinsel organlardır. Çocuğun fizyolojik olgunluğa erişmesi ve bazı hormonların etkilerinin artmasıyla cinsel nitelikli olanlar başta olmak üzere çeşitli dürtülerin gücü artar. Önceki gelişim dönemlerindeki çatışmalar yeniden canlanır. Genital dönem bu çatışmalara yeni çözüm yolları aranmasına olanak sağlar ve bu çözümler bulunabildiğinde yetişkin bir insan kimliği kazanılmış olur. Bu dönemin amacı; ergenin anne babasına olan bağımlılığından koparak aile dışındaki karşı cinsten kişilerle olgun ilişkiler kurabilmeyi öğrenebilmesidir. Toplumsallaşma, grup etkinliklerine katılma, meslek seçimine ilişkin tasarıları, yuva kurma isteği belirir.

Genital Dönemde Takılma: Bu dönemin doğal ve geçici bir olgusu olan kimlik bunalımının çözülmemesi, kişinin toplum içindeki yerini bulamamasına sebep olur ya da kendi kimliğini saptayamamasının umutsuzluğuyla bir grubun kimliğini özümseme görülebilir. Olumlu atlatıldığı takdirde olgunluk, anlamlı sevgi ilişkileri kurabilme, çalışma isteği, üretici ve yaratıcı olma görülür.

Daha önceki evreler başarı ile atlatılmışsa bireyin kişiliğinin yetişkin kişiliğine doğru gelişmesi kolaylaşır. (Kozier,Erb, Buffalino,1989; Taner, arsev,2007; Jerrold ve ark. 2011;Conk,Yılmaz, Bolışık ve ark, 2013, Sigmund Freud, çev.: Babaoğlu 2014).

FREUD'UN KURAMININ ELEŞTİRİLEN YANLARI

- Tüm yaş dönemlerini içermez,
- Vurgu daha çok fiziksel ve cinsel gelişim üzerine odaklanır, çok az yetişkin davranışlarını geliştirme üzerine değinir.
- Davranışların oluşumunda sosyal ve kültürel olguları dikkate almaması,
- Sınırlı bilişsel ve ahlaki gelişim verilir,
- Sadece orta sınıf aileyi dikkate alması,
- Gözlemlerini sadece bir kültür bölgesinde yapması,
- İnsan doğasını genelde kötü olarak kabul etmesi (Potter,Perry 1995).

SONUÇ OLARAK;Hemşirelik uygulamalı bir disiplin ve uygulamalı bir bilim olarak kabul edilir. Bunun temelinde birçok farklı disiplinlerin etkisi bulunmaktadır. 1800'lerde ilk olarak ortaya çıkan Psikolojik bilim ya da davranış bilimlerinin, hemşirelik uygulamasında önemli etkileri vardır. Bunların başında doğum ve kadın hastalıkları alanında Freud'un kuramları ve kişilik gelişimi evreleri hemşirelik girişimlerine ve bakım sürecine yansımıştır.

- ◆ Freud'un kuramları, fikir ve kavramları hastalıklarla ilgili birçok süreci anlamakta büyük etkiye sahiptir.
- ◆ Bireyin kişisel gelişimin karmaşık doğasını, gebelik sürecini, postpartum dönemi, emzirme sürecini, hormonların psikolojik etkilerini, kadın yaşam dönemlerini ve kadın hastalıkların nedenlerini, tedavilerini anlayabilmek amacıyla kadın sağlığı hemşiresi bu teorilerle ilgilidir.

- ◆ Hemşire hastanın ihtiyaçlarını belirleyebilir ve hasta davranışlarına daha uygun tepki verebilir. Özellikle psikolojik açıdan algısında farkındalık oluşturarak empatik yaklaşma yeteneğini kullanabilir. Gebelik, doğum ve doğum sonrası sürecin etkilerini, ihtiyaçlarını belirleyerek hastanın bakımını bu doğrultuda planlayabilir.
- ◆ Hastanın bilinçdışı, bilinç öncesi yönlerini, hastanın davranışlarını ve hastalığa tepkisinin anlaşılmasına yardımcı olur. Dolayısıyla bu da hasta birey için bireysel olarak hemşirelik bakımını planlamayı sağlar.
- ◆ Gebelik ve doğum sürecinde korkularıyla baş etme yöntemleri geliştirme ve yüzleşmesi için bilinçaltı davranışlarının kontrol edilmesi de oldukça yararlı olur. Her gebeliğe özel bireysel hemşirelik bakım planı geliştirilmesini sağlar.
- ◆ Her hastanın davranışlarının altında yatan bilinçdışı süreci anlamak her zaman kolay değildir ama bu gerçeği bilmek bireye yönelik bütüncül bir bakımın geliştirmesine yardımcı olur.
- ◆ Bireyin madde kullanımı, anksiyete, nevrotik olaylar gibi uyumsuz davranışlarının olduğu durumlarda hastanın savunma mekanizmalarını anlamaya yardım eder. Korkularıyla yüzleşmesini, alt benliğin tanımlanmasını, ağrı ile baş etme yöntemleri geliştirilmesini sağlar.
- ◆ Hemşire id, ego, superego kavramlarını, içgüdü ve savunma mekanizmalarını bilerek anormal davranış kalıplarını anlamanın yanı sıra hastalıklarla ilgili olarak diğer konuları anlamaya da yardımcı olur. Bu sayede hemşire jinekolojide organ kayıpları, kanser gibi büyük olaylarda hastanın inkar mekanizmasını tanımlayabilir.
- ◆ Obezite ve özellikle de çocukluk döneminde gelişen obezitenin erken dönemde anlaşılması çok önemlidir. Özellikle oral dönemde yaşanan sorunlar nedeniyle karşılaşılan obezitenin tedavi sürecinde yardımcı olur. Emzirme döneminin yönetiminde ve ek gıdaya geçiş döneminde gelişim dönemlerinin etkisinin anlaşılması gelecekte karşılaşılabilecek beslenme bozukluklarının önlenmesi açısından oldukça önemlidir.
- ◆ Hemşire bu teorileri kullanarak hastalığını kabullenmeyen jinekolojik onkoloji hastalarının tedaviye uyum sağlamasına, obstetride gebelik sürecini yönetiminde, doğum sürecinin yönetiminde, emzirme döneminde, postpartum dönemde, kadının tüm yaşam dönemlerinde, diyetinin düzenlenmesinden sağlıklı yaşam kalitesi davranışları oluşturmak, ve diğer ilgili konuların önemini anlamaları konusunda da yardımcı olur. (Chatterjee 2010)

KAYNAKLAR:

- Beji N. Aşçı Ö.S (2011). Cinsellikle ilgili Kuramlar ve İlk Bilimsel Çalışmalar. Androloji Bülteni.,45: 160–163.
- Brenner, C (1998). Psikanaliz. Temel Kavramlar. (Çev. I. Savaşır, Y. Savaşır). Ankara: Hekimler Birliği Yayınları.
- Chatterjee, J (2010). Original source of the psychodynamic theory. Erişim Tarihi: 21.11.2016.
- Cherry, K (2012). Freud's Stages of Psychosexual Development. Erişim Tarihi: 21.11.2016, Psychology: http://psychology.about.com/od/theoriesofpersonality/ss/psychosexualdev_7.htm
- Conk Z, Yılmaz H, Bolışık B, Başbakkal (2013). Pediatri Hemşireliği. Çocukluk Döneminde Büyüme ve Gelişim., s.s:54-99.
- Deutsch M, Krauss R.M(1972). Les Theories on Psychologie Sociale, Psikoseksüel Gelişim Evreleri., Çev. Doç Dr. Bekir Onur, Mouton, Paris.
- Doksa T K, Önen B (2004). Portreler Sigmund Freud., Yeni Symposium, 42 (2): 60-71.
- Ersevîm İ(1997). Freud ve Psikanalizin Temel İlkeleri. Nobel Tıp Kitabevleri, İstanbul, s. 110.
- Esencan Y.T., Beji K.N(2015). Günümüze Değın Cinsellik Konusunda Yapılan Çalışmaların İrdelenmesi., Androloji Bülteni; 17(63):301-310.
- Freedman, J. L. Sears, D.O. ve Carlsmith J. M. (1978). Introduction to Psychology, Prentice Hall, (Çev. A. Dönmez), Sosyal Psikoloji, (2. Baskı), Ankara: İmge Kitabevi, 1993.
- Freud, S. (1971). Introductory Lectures on Psychoanalysis, Londra: Hogarth Press, (Çev. Selçuk Budak), Psikanalize Giriş Dersleri, (1. Basım), Ankara: Öteki Yayınevi, 1994.
- Freud, S(1969). La vie sexuelle., P.U.F., Paris s:139-155.
- Jerrold S. Greenberg. Clint E. Bruess. Sarah C(2011). Conklin. Exploring The Dimensions of Human Sexuality. Fourth Edition. Usa, Jones and Bartlett Publishers;47–60.
- Karabacak Ü., Acaroğlu R(2011). Konfor Kuramı, Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi, cilt.4, ss.197-202.
- Karagözoğlu Ş (2005). Bilimsel Bir Disiplin Olarak Hemşirelik., Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi, 9 (1), ss.6-14.
- Kozier B, Erb G, Bufalino P. (1989) . Introduction to Nursing. Concepts of Growth and Development. P:350-355.

Lindberg J, Hunter M, Kruszewski A. (1990). Introduction to Nursing Concepts Issues & Opportunities. General Principles of Growth and Development. P:89-91.

Morgan, C. T (2004). Psikolojiye Giriş. (H. Arıcı, O. Aydın, R. Bayraktar, o. İmamoğlu, S. Karakaş, I. Savaşır, et al., Çev.) Ankara: Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Yayınları.

Neyzi O, Ertuğrul (2002). Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları. Büyüme ve Gelişme., s.s.;57-88.

Örüner E, Büyükgönenç L (2012). Çocuk Sağlığı. Büyüme ve Gelişme., s.s:34-74.

Öztürk, M.O (1998). Psikanaliz Ve Psikoterapi, Bilimsel Tıp Yayınevi, 3. Baskı, Ankara.

Potter A, Perry A. (1985). Fundamentals of Nursing. Growth and Development. p:461-462

Potter A, Perry A. (1995). Basic Nursing Theory and Practise. Growth and Development. p:437.

Sperry L., Gudeman E.J., Blackwell B., Faulkner R.L (2002). Psikiyatrik Olgu Formülasyonları.. Çev: Levent Küey. İzmir.

Sigmund Freud, çev.: Ali Babaoğlu (2014). Haz İlkesinin Ötesinde: Ben ve İd., Metis Yayınevi, İstanbul, 4. Baskı, ss. 84-85.

Taner Y, Arsev A (2007). Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı Hastalıkları. Büyüme ve Gelişme Kuramları. P:3-10.

Teber S (2003). "Bilimsel Bir Peri Masalı" Sigmund Freud'un "Aile ve Tarihsel Romanı". İstanbul: Okuyan Us Yayın.

Velioğlu P (1999) Hemşirelikte Kavram ve Kuramlar, İstanbul, Alaş Ofset.

Yanbastı G (1996). Kişilik Kuramları (2nci Baskı). İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, No. 53.